

УДК 331.5 : 396.5

DOI 10.18372/2786-5487.1.15861

Мамченко Світлана Петрівна 

старший викладач кафедри сучасних європейських мов,
Національний торговельно-економічний університет,
м. Київ, Україна

ГЕНДЕРНИЙ ЧИННИК ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У статті розглядається гендерний чинник як невід’ємна складова успішного розвитку особистості XXI століття. За наявності потужної законодавчої бази проблема інтеграції гендерної складової в освітню сферу залишається недостатньо вирішеною. Забезпечення демократичного розвитку суспільства, в цілому, та кожної особистості, зокрема, можливе лише в контексті гендерної рівності та справедливості. Упровадження принципів гендерної рівності у сферу вищої освіти та визначення шляхів реалізації гендерного підходу залишаються наразі першочерговими завданнями освітнього простору України

Ключові слова: гендерний чинник, гендерна справедливість та рівність, міжстатевий дисбаланс, гендерний вимір.

Annotation. The article considers the gender factor as an integral part of the successful development of the personality of the XXI century. With a strong legal framework, the problem of integrating gender component in education remains unsolved. Ensuring the democratic development of society in general and of each individual in particular is possible only in the context of gender equality and justice. Implementation of gender equality principles in the field of higher education and the determination of ways to implement the gender approach remain the priority tasks of the educational space of Ukraine. The article deals with the different ways of the methodical competence.

Key words: gender factor, gender justice and equality, intersex imbalance, gender dimension.

Інтеграція національної вищої школи України до європейського простору, подальша розбудова демократичного суспільства вимагають нагальних змін в освітній галузі. Гендерна складова як індикатор розвитку демократичних процесів, інтегрує у різні сфери життєдіяльності суспільства, стає новою філософією переосмисленої соціальної дійсності.

Організація об’єднаних націй в силу своїх повноважень стала рушійною силою для розв’язання глобальних проблем людства у XXI столітті. Цілі Сталого Розвитку Тисячоліття, ухвалені на період до 2030 року, є дороговказом для всієї європейської спільноти та України, зокрема, де п’ята ціль безпосередньо стосується досягнення гендерної рівності.

Сутність розвитку суспільства в контексті забезпечення гендерної рівності – це гендерна справедливість, яка передбачає рівноправність і справедливість у розподілі прав та обов’язків між жінками і чоловіками, не вимагає урівняння, оскільки жінки та чоловіки мають різні потреби і переваги, тому ці відмінності повинні бути враховані для усунення міжстатевого дисбалансу. За умови дієвості принципу гендерної справедливості існуватиме гендерна рівність.

Стереотипність розуміння соціальної ролі представниками кожної статі знаходиться під впливом реалій сучасного гендерноасиметричного суспільства. У професійному змісті навчання та виховання здебільшого переважають традиційні погляди на різні суспільні завдання чоловіків і жінок, на обмеження їхньої діяльності певними сферами соціального життя. Авжеж, фізіологічно чоловік і жінка відмінні, проте мають рівні права, отже їх соціальний статус та можливості професійного зростання мають бути рівними. Проявом дискримінації безперечно можна вважати піднесення однієї статі над іншою лише через фізіологічні відмінності.

Сучасну молодь слід виховувати на ідеалах гендерної рівності. Розширення спектра професійних та соціальних знань гендерними озброює молодого фахівця, допомагає пізнати себе та інших, підвищити самооцінку. Тобто особистісний компонент збагачується через самопізнання й бачення себе в іншій людині, формується гендерна відповідальність у стосунках однієї людини з іншою, формується імунітет щодо гендерних стереотипів.

Законодавство України у сфері освіти ґрунтується на Конституції України та Законах України («Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту»).

Зокрема, в Законі України «Про освіту» від 5 вересня 2017 зафіксовано, що доступ до освіти є рівним, незалежно від національності, віку, соціальної приналежності, статі тощо: спеціальних законах, інших актах законодавства та міжнародних договорах України, укладених в установленому законом порядку. «В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак» [1, ст. 3, Р. I].

Здобуття повної загальної середньої освіти: «... забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності: ... громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей» [1, ст. 12, Р. II].

У Законі чітко виписано, що керівник закладу освіти, в межах наданих йому повноважень, «забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу» [1, ст. 26, Р. III].

Здобувачі освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на «захист під час освітнього процесу від будь-яких форм насильства та експлуатації, у тому числі булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, від пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю» [1, статті 53, 54].

Вища освіта в Україні стала пусковим механізмом, який сформував нове ставлення до наукового осмислення гендерної теорії та практики. У Законі України «Про вищу освіту» немає згадки про гендерні терміни, окрім ст. 19, де мова йде про склад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, що містить посилання на «дотримання принципів гендерного балансу та галузевого представництва» [2].

Гендерної термінології також бракує у Концепції Нової української школи: «Усе життя Нової української школи буде організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей» [3, с. 20].

Визначені в Концепції соціальна та громадянська компетентності є підґрунтям для усвідомлення принципів гендерної рівності, що допоможе розширити життєвий простір для розвитку індивідуальних здібностей і талантів на всіх етапах становлення майбутніх фахівців та сприятимуть втіленню на практиці недискримінаційної освіти.

Незважаючи на потужну законодавчу базу, проблема інтеграції гендерної складової в освітню сферу залишається недостатньо вирішеною.

Базовим документом, який визначає напрямки впровадження гендерної рівності в сферу освіти, є Стратегія впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020», перша презентація якої відбулася у березні 2017 р. Наразі урядовий комітет з питань соціальної політики та гуманітарного розвитку підтримав проєкт розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021».

Метою стратегії є забезпечення комплексного впровадження принципів гендерної рівності у сферу освіти та визначення шляхів реалізації гендерного підходу в зазначеній сфері відповідно до світових демократичних засад. У документі окреслено політику МОН України

щодо розширення практики включення гендерного компонента до освітніх програм, впровадження гендерного підходу в нормативно-правові акти у сфері освіти, підготовки фахівців із питань гендерної рівності та формування професійної спільноти.

У Стратегії Ради Європи з питань гендерної рівності на 2018–2023рр. основну увагу зосереджено на шести стратегічних напрямках: 1) запобігання гендерним стереотипам та сексизму й боротьба з такими явищами; 2) запобігання та боротьба з насильством щодо жінок і домашнім насильством; 3) забезпечення рівного доступу жінок до правосуддя; 4) досягнення збалансованої участі жінок і чоловіків у процесі прийняття політичних та суспільних рішень; 5) захист прав жінок-мігрантів, жінок-біженців та жінок-шукачів притулку; 6) реалізація стратегії досягнення гендерної рівності в усіх політиках та заходах [4].

Отже, інтеграція гендерної рівності як демократичної складової та ресурсу соціально-економічного розвитку, реалізується через низку як державних, так і міжнародних законодавчих актів, які визначають стратегічний напрям розвитку освіти в державі на найближчі роки. Проте, у законодавчому освітньому полі України гендерна термінологія практично відсутня. Сподіваємося, що цю нішу заповнить затверджена Верховною Радою України «Стратегія впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти» та «Освіта: гендерний вимір – 2021». Такий крок наблизить нашу державу до виконання раніше підписаних міжнародних зобов'язань перед Організацією об'єднаних націй та Європейським Союзом.

За останні роки ситуацію із гендерною складовою в освіті можна охарактеризувати як стабільно регресуючу. В абсолютній більшості українських вишів гендерна тематика обмежується змістом вибіркового дисциплін, на вивчення яких, як відомо, відводиться мінімальна кількість годин. У середньому навіть у великих вузах країни групи такого курсу за вибором нараховують 7–8 осіб. Отже, в цілому студентська аудиторія не охоплюється гендерною проблематикою. Безперечно, виникнення курсів з теорії гендеру у закладах вищої освіти України на початку її незалежності та й трохи згодом варто оцінити як позитивний момент. Проте сучасна українська освіта активно втрачає свою гендерну складову в процесі так званої освітньої реформи та оптимізації освітнього процесу.

Наразі можна констатувати, що та позитивна динаміка, яка спостерігалась у просуванні гендерної проблематики у суспільному просторі України з отриманням нею незалежності та вибором європейського вектору розвитку, фактично втрачена. І це за умови декларації на державному рівні прагнення наблизити українську реальність до стандартів Євросоюзу, де гендерна складова є невід'ємною частиною політичного процесу.

Цьому феноменові є декілька пояснень. Насамперед, відбувається це тому, що у всьому так званому цивілізованому світі, який «грає першу скрипку» в інтелектуальних домінантах сучасної загальнолюдської спільноти, спостерігається активне зростання опозиції як фемінізму, так і гендерології (гендерознавству) загалом. Так, наприклад, лекції професора Дж. Пітерсона – рупора сучасного антифемінізму та антигендеристики, борця проти «тиранії меншості», збирають багатотисячні аудиторії в Інтернеті і на реальних майданчиках. Українські студенти дуже жваво реагують на вказані тенденції у світовій інтелектуальній царині. Ідеї, подібні до тих радикально антигендерних інвектив, які висловлює Дж. Пітерсон та його однодумці, активно проникають в студентське середовище українських вишів і формують опозицію щодо викладання гендерних спецкурсів. Принаймні, маємо подібну ситуацію у деяких центральних, східних та південних вишах України. Не варто також ігнорувати російський вплив, притаманний цим територіям [5].

Оскільки в Україні фактично констатовано відсутність постмодерну, отже і гендеристика (і «гендер» загалом) як його породження, тут сприймається як певна інтелектуальна гра. Така «недомодернізація» активно повертає нас до стереотипів традиційної культури з відповідним есенціалістським баченням природи статі. Слід зауважити, що на формування відповідного світогляду впливає певною мірою релігійний ренесанс, який переживає Україна з

притаманними релігійному світоглядові стереотипами жіночих і чоловічих ролей та патріархальними установками.

Як наслідок маємо характерні для чоловічої частини аудиторії твердження, що гендер є лише зброя для руйнування усталених традицій і правил.

Навіщо ж знищувати віками освячені норми взаємодії між жінками і чоловіками, коли в реальному житті гендерним теоріям немає місця.

Цілком зрозуміло, що «гендер» у вишах України сприймається неоднозначно, а, отже, українське суспільство, враховуючи виклики сьогодення, потребує гендерної інтеграції задля адекватного усвідомлення сучасної реальності.

Гендерна освіченість студентства безперечно суттєво впливає на формування особистості молодого фахівця, підвищуючи його майбутній професіоналізм, але, також на самого викладача, оскільки вимагає від останнього досконалого володіння новими гендерними знаннями, їх особистої об'єктивної оцінки та добору більш прогресивних, інноваційних форм методичного супроводу задля передачі цих знань.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 5 вер. 2017 р. No 2145–VIII. Офіційний портал Верховної Ради України : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/KfoyAz6>.
2. Про вищу освіту : Закон України від 1 лип. 2014 р. No 1556-VII. Офіційний портал Верховної Ради України : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/dfmlEnP> (дата звернення: 29.09.2020).
3. Буяк Б. Б. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Богдан Богданович Буяк // за заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2018. 34 с. URL: <https://cutt.ly/JffArat>.
4. Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018–2023 роки. 2018. 59 с. URL: <https://stu.cn.ua/media/files/pdf/gender-strat.pdf>.
5. Світайло Н. Формування у молоді гендерно-відповідальної поведінки (на прикладі українських ВНЗ): навчальний посібник / Ніна Світайло // Видавництво РА «Хорошие люди», Суми, 2013. – 210 с.